

De geschiedenis van Indonesië

(Kongregasi Putri Maria dan Yosef)

Van 1839 tot 1938 Deel 1 van 4

Onze zusters in Indonesië hebben zich altijd sterk aangetrokken gevoeld tot het leven van Pastoor Heeren, de stichter van de Congregatie: 'Dochters van Maria en Joseph'.

En met recht! Er is een duidelijke lijn van onze stichter naar de zusters PMY!

Door Zuster Veronie Franken

Maar daarvoor moeten we eerst verder terug gaan in de tijd.

Inleiding:

Het was in 1828 toen de priester Martinus van Beek, leraar aan de Latijnse school in Gemert, begon met het onderwijzen van vier doofstommen die 'niet onderwezen waren en dus leefden zonder kennis van geloof en godsdienst', in het huis van de weduwe Melis.

Van Beek was hiermee begonnen op aansporing van de pastoor van de parochie, H. den Dubbelden. Voor hun ontwikkeling en voor contact met hun medemensen hebben doven taal nodig. Van Beek achtte het onmogelijk dat ze die taal zouden spreken. Daarom ontwierp hij een gebarentaal, waarbij hij zich liet inspireren door de Franse priesters De l'Epée en De Sicard die met een dergelijk systeem begonnen waren in hun Instituut voor Doven te Parijs.

Pastoor Heeren komt in beeld:

Het groepje doven werd steeds groter en het huis van de weduwe al snel te klein. Ook waren er veel geldzorgen, Van Beek kon natuurlijk niet alleen voor al die doofstommen zorgen. Hij zat diep in de schulden. Zo diep dat hij overwoog het werk op te geven. En dan...(lezen we in het archief): 'Van Beek wordt door monseigneur den Dubbelden

uitgenodigd de prijsuitreiking van 1839 op 'Beekvliet' (het seminarie) te komen bijwonen. Tegelijkertijd had monseigneur den Dubbelden ook aan Pastoor Heeren een uitnodiging gestuurd. Beiden namen de uitnodiging aan'.

En het is aan de afloop van deze bijeenkomst te danken, dat het werk van Van Beek niet alleen van de ondergang werd gered, maar dat het op een hechte grondslag werd gevestigd. Het eerste begin van dit prachtige liefdewerk in onze Congregatie is geboren. Wat gebeurde er verder?

Er waren meer invloedrijke personen betrokken bij het tot stand komen van dit nieuwe Instituut. En dus verschilden ook de meningen over hoe het nu verder moest.

In de voorgaande jaren waren er meerdere congregaties gesticht. Ook door Pastoor Zwijsen in Tilburg. Hij stichtte de Congregatie van de Zusters van Liefde van Onze Lieve Vrouw, Moeder van Barmhartigheid. Hij wilde het Instituut in Tilburg hebben en dan moesten zijn zusters daar de leiding over krijgen.

Pastoor Heeren wilde een huis in Den Bosch onder leiding van onze zusters! Gelukkig gaf monseigneur den Dubbelden de voorkeur aan Pastoor Heeren, maar het Instituut mocht geen particulier Instituut worden.

Dus geen instelling van Martinus van Beek, maar ook niet van Pastoor Heeren of van welke andere religieuze congregatie dan ook. Het moest worden:

Het Instituut van de Vicariaten^I van Den Bosch en Breda, wat het tot de jaren '80 van de vorige eeuw ook gebleven is.

Pastoor Heeren schikte zich direct naar het verlangen van monseigneur den Dubbelden. Zelfs op een edelmoedige wijze, want hij beloofde enige zusters naar Gemert te laten gaan om daar de leermethode van Martinus van Beek te bestuderen om zo gauw het Instituut opgericht was, meteen van dienst te kunnen zijn.

Dit laatste is – waarschijnlijk wegens tijdgebrek - echter nooit doorgegaan.

6

Wáár moest het Instituut van de Vicariaten komen?

Tussen 16 mei en 11 juli 1840 kwam men tot het besluit om de leegstaande gebouwen van het oude kasteel Nieuw-Herlaer in Sint-Michielsgestel - dat tot voor kort als seminarie was gebruikt - tot Doofstommen Instituut in te richten.

Er werd een contract gesloten met de eigenaresse van het landgoed, mevrouw (de weduwe) Joan van Rijkevorsel:

De inwoning zal bij dit contract beginnen van heden:

DEN TWEEDEN OCTOBER 1800 VEERTIG.

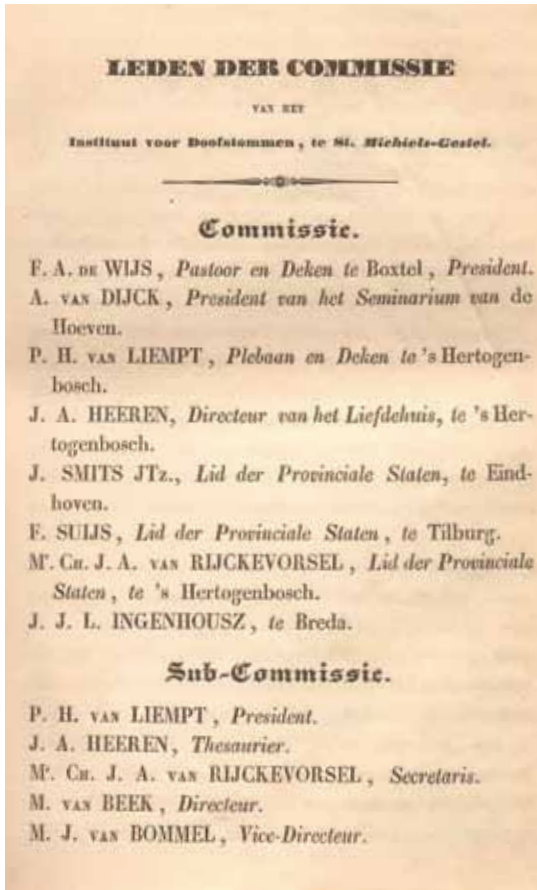
Als directeur werd benoemd priester Martinus van Beek.

'De eerwaarde zusters van het Liefdegesticht uit 's-Hertogenbosch hebben hun dienst GRATIS aangeboden en wij behouden ons voor om dezelve naar omstandigheden enige gratificatie toe te kennen...'.
A. J. van der Meulen

Op 25 September 1840 gingen de eerste vijf zusters van Pastoor Heeren naar Nieuw-Herlaer. Het waren: Zuster Johanna de Bueger – Overste, Zuster Brigitta Goosens, Zuster Vincentia van Zuylen, Zuster Ignatia van Cranenburg en Zuster Rosalia Knaapen.

Op 2 Oktober 1840 had de plechtige installatie plaats van het nieuwe Instituut.

In de lijst van de Commissie (tegenwoordig Bestuur) vinden we de naam van J.A. Heeren, directeur van het Liefdehuis te 's-Hertogenbosch, onze Stichter.

Voor onze Congregatie betekende dit: HET EERSTE LIEFDEWERK BUITEN DEN BOSCH!

Hostiebakkerij

1843: 'Als de huiselijke zaken geregeld en het onderwijs goed aan de gang was, werd er een begin gemaakt met de hostiebakkerij. Eerst waren de Zusters alleen in de bakkerij werkzaam, doch toen er meer aanvraag voor hostiën kwam, werden enkele doofstomme meisjes opgeleid om de Zusters behulpzaam te zijn' (Archief Zusters van de Choorstraat). Anno 2012 bestaat deze hostiebakkerij Sint Michael nog steeds.

De medewerkers van de bakkerij zijn dove mensen met een verstandelijke beperking. Ook werken er enkele mensen 'uit het dorp'. (Sint Michielsgestel red.)

Er worden zo'n vijftig miljoen hosties per jaar gebakken, op een ambachtelijke manier. Zie www.kentalis/hostiebakkerij

'In 1845 kwamen de Broeders uit Maastricht voor de jongensafdeling'. (Archief)

De jaren kwamen en gingen. En ook het Instituut groeide uit zijn jasje, net zoals eerder het huis van de weduwe.

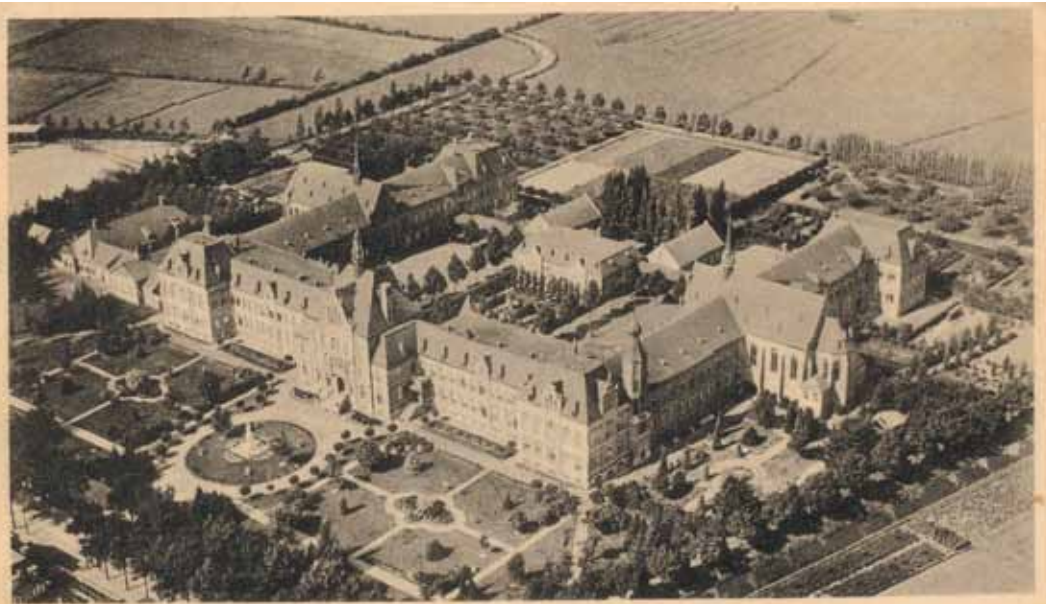
Monseigneur² Adrianus Hermus, sinds 1902 priesterleraar en vanaf 1909 de vijfde directeur van het Doofstommeninstituut, kreeg de opdracht van monseigneur Wilhelmus van de Ven (Bisschop van 's-Hertogenbosch) om samen met architect H. van Groenendaal een ontwerp en een begroting te maken voor nieuwbouw.

Aan de Theerestraat in Sint-Michielsgestel werd een geschikte locatie gevonden en in oktober 1910 vond de plechtige inzegening van het nieuwe gebouw plaats.

In de jaren 1915 en 1916 leefde in Nederland de Missiegeest op.

Monseigneur Hermus werd nauw betrokken bij het Genootschap tot Voortplanting des Geloofs. Vanuit Rome werd gesteld dat de (later genoemde Pauselijke) Missiewerken op de eerste plaats door priesters en gelovigen gesteund moesten worden, doch dat onder de zogenaamde particuliere Missiewerken de Indische Missiewerken de voorrang moesten hebben.

Monseigneur Hermus had al verschillende contacten gelegd met kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders in Indië³. Er werd daar veel gedaan voor het reguliere lager onderwijs, maar niets voor doofstommen.

R. K. Doofstommen-Instituut, St. Michielsgestel.

K. L. M.-Foto, Copyright.

Pogingen die hij ondernam, stuitten op bezwaren. Toen is monseigneur Hermus zelf gaan zoeken naar bewijzen, om zijn vermoeden - dat in Oost-Indië minstens 30.000 doofstommen moesten wonen – juist was. En dat is hem gelukt met de gegevens van een volkstelling in 1930.

Het enigste schooltje is dan te vinden in Bandoeng, gesticht door een oud-hoofd-onderwijzer van het Instituut voor Doofstommen in Groningen, een schooltje dat zich wegens gebrek aan financiële steun niet kon uitbreiden.

In 1936 schrijft monseigneur Hermus in 'De Vriend der Doofstommen':
'Vandaar en ook wijl er in heel den Oost nog geen enkele Inrichting bestaat, waarin de katholieke doofstomme kinderen een hun passende godsdienstige opvoeding kunnen ontvangen, worden thans ernstige pogingen in het werk gesteld om op Java een katholieke Inrichting gevestigd te krijgen, waarin niet

alleen de kinderen van bemiddelde ouders, maar ook de arme doofstommen een degelijke en godsdienstige opleiding kunnen ontvangen.

Wij hopen van harte, dat die edelmoedige pogingen kunnen slagen'.

Die medewerking ontvangt hij van monseigneur Visser, Apostolisch Vicaris van het bisdom Purwokerto, die graag had dat een zustercongregatie een school voor dove kinderen zou openen in zijn bisdom.

Deze nieuwe school zou kunnen steunen op de grote kennis van het dovenonderwijs die in Sint-Michielsgestel aanwezig was. Voor monseigneur Hermus was het dus vanzelfsprekend dat hij zich in verbinding stelde met het Bestuur van de Zusters Dochters van Maria en Joseph en vroeg om zusters voor deze nieuwe stichting. Hij was bereid van zijn kant, zijn beste leerkrachten ter beschikking te stellen.

In ons Congregatiearchief lezen wij:
 ‘Op 10 december 1936 werd in de bestuursvergadering der Congregatie – op aandrigen van monseigneur A. Hermus, directeur van het Instituut te Sint Michielsgestel – besloten in het toenmalige Nederlands Oost-Indië onderwijs te gaan geven. Na overleg werd als de meest geschikte plaats aangewezen Wonosobo, gelegen in de Apostolische Prefectuur⁴ van Purwokerto waar monseigneur Visser toen Apostolisch Prefect was.”

De MS ‘Sibajak’

De namen van de eerste zusters waren:
 Zuster Maria Alacoque Hoorneman - Overste, Zuster Augustina Arends, Zuster Bonaventura Gomes, Zuster Canisia Meissner en Zuster Geertruida de Wit. Zij vertrokken eind januari 1938 met de MS (motorschip) ‘Sibajak’. <

Wordt vervolgd.

Noten

- ¹ Bisdom in een (missie)gebied.
- ² Enkele jaren later werd de directeur van het Instituut om zijn grote verdiensten voor het Katholiek doofstommen-onderwijs in Nederland door de Paus tot Ere-Kamerheer benoemd en mocht dus in het vervolg als Monseigneur Hermus betiteld worden.
- ³ Nederlandse kolonie Nederlands-Indië, nu Indonesië.
- ⁴ Een gebied in de missie dat nog niet tot bisdom verheven was.

Monseigneur A. Hermus en de eerste vijf zusters die naar Wonosobo gingen.

De geschiedenis van Indonesië

(Kongregasi Putri Maria dan Yosef)

Van 1938 tot 1949 Deel 2 van 4

Door Zuster Veronie Franken

De plannen krijgen vorm

Toen de zusters op 28 januari 1938 op de boot, de 'Sibajak' stapten, was de financiële grondslag van het nieuwe Instituut goed geregeld.

De Congregatie die de laatste jaren grote ondernemingen op eigen kosten ondernomen had, onder andere de Sint-Maartenskliniek en het Pedologisch Instituut Sint Joseph in Nijmegen, kon pas op het verzoek van monseigneur Hermus ingaan toen het Instituut voor Doven in Sint-Michielsgestel op 22 juni 1936 besloten had dat, als Rome er de goedkeuring aan zou geven, een som van f 125.000,- uit de fondsen van het Instituut ter beschikking van onze Congregatie gesteld zou worden om daarmee de bouw en de exploitatie van een 'Doofstommeninrichting' voor meisjes in Nederlands Oost-Indië mogelijk te maken en verder zou monseig-

neur Hermus een der best geschoolde religieuze onderwijzeressen beschikbaar stellen (Zuster Geertruida de Wit).

Er werd een rechtspersoonlijkheid bezittende stichting opgericht, genaamd: 'Werk voor misdeelde kinderen in Nederlands Oost-Indië'. De eerste zusters, die naar Wonosobo vertrokken, waren de eerste bestuursleden van deze stichting. Dat waren de Overste Zuster Maria Alacoque en de Zusters Geertruida, Bonaventura, Augustina en Canisia.

De zusters kwamen op 11 februari 1928 in Tandjong Priok, de haven van Batavia aan. Op de kade stond monseigneur Visser om zijn missiezusters te verwelkomen. Na enkele weken verblijf in Bandoeng betrokken ze een huurhuis in Wonosobo, waar voorlopig met het nieuwe werk begonnen zou worden. >

Moeder Maria Alacoque met de 2 eerste leerlingen

Hier zijn er al acht leerlingen!

6

Er werd meteen propaganda gemaakt door middel van circulaire, waarop als openingsdatum 15 maart werd vermeld.

Spoedig meldden zich de eerste leerlingen: Erlin, een protestant meisje van vijf jaar, Soerip, een heiden jongetje van acht jaar en Tom, een ventje van zeven jaar, zoontje van een katholiek Javaans onderwijzer.

Op 19 maart werd er officieel een begin gemaakt met de school en werd ook het kapelletje in het voorlopige huis van de Zusters ingezegend door monseigneur Visser, die er de eerste Heilige Mis opdroeg. Ook was het de bedoeling dat spoedig een nieuwe stichting gevormd zou worden met vooraanstaande mensen uit Indië als bestuursleden, die het Instituut naar buiten zouden vertegenwoordigen en die vooral ook propaganda voor de inrichting zouden maken.

Tussen de reeds bestaande stichting en de nog op te richten stichting, zou dan een contract worden opgesteld om de rechten en verplichtingen tussen deze twee stichtingen onderling te regelen.

Op 11 april 1938 volgde al de aanbesteding van de nieuwbouw!

We weten veel over deze eerste tijd dankzij het maandblad van het Instituut in Sint-Michielsgestel: 'De Vriend der Doofstommen'.

Waren de zusters eerst bang geweest dat er niet genoeg leerlingen voor de school zouden komen – Wonosobo lag tenslotte afgelegen en was geen grote stad – al gauw moesten ze leerlingen weigeren, omdat er in het eerste huurhuis niet genoeg plaats was, ook niet toen er een slaapzaal van bamboe bijgebouwd werd.

Gelukkig vorderde de bouw gestaag en eind 1938 kon het nieuwe gebouw in gebruik genomen worden. Op een foto van december 1938 tellen we al achttien kinderen.

Op 12 januari 1939 begonnen de Algemene Overste, Moeder Venantia van Maanen en Zuster Dominica Sterk aan een visitatiereis, eerst naar Indië en daarna naar de zusters in China. Wat werden zij hartelijk verwelkomd in Wonosobo door de zusters en leerlingen.

Het nieuwe
Instituut in
Wonosobo,
zoals het op-
geleverd werd.

De doofstomme leerlingen van Wonosobo kwamen, in beeld wel te verstaan, met hunne Zusters, Mijnheer Directeur op zijn acht en zeventigsten verjaardag (25 Februari) feliciteeren in onderstaande brief

Zr. Benovermte Zr. Gertruida Monier M. Alansque Zr. Gemila Zr. Benovermte

Lieve Heerom,

Heerom is gauw jarig, 25 Februari. Daarom schrijven wij een brief. Heeft U graag een brief van ons? Zuster Geertruida gelooft van wel. Lieve Heerom, wij feliciteeren U met Uw verjaardag. Wij zullen allemaal voor U bidden. Wij zullen hard roepen. „Hiep, hiep, hoera! Lang leve Heerom!” Heeft U graag pisang? Wij hebben pisang-boomen. Wij hebben veel mooie bloemen; 25 Februari zetten wij bloemen bij de foto van Heerom! Moeder zal ons wel trakteeren. Heeft U vandaag brieven gekregen? Hebben de jongens en meisjes U mooi gefeliciteerd? Wij zouden graag komen kijken. Maar Holland is heel, heel ver weg. Wat jammer! Nu kruipen wij allemaal in de brief. Dag lieve Heerom. Veel groeten van

Tom.

Proficiat! Lieve Heerom van:

Trees, Teus, Tom, Socrip, Amat, Soelastrie, Edda, Tojib, Ponadi, Adrie, Henk, Soemi, Erlien, Djamal, Sadi, Pajem, Mia, Sjakelien, Soedarti, Ignatius, Frans, Jan, Ngverah, Karta, Tjwan, Stephanus, Arsinah, Mariam, Kiem.

Zij waren aanwezig toen monseigneur Visser op 7 februari het nieuwe Instituut plechtig inzeggende in tegenwoordigheid van vele vooraanstaande personen op kerkelijk en wereldlijk gebied.

Het was jammer dat monseigneur Hermus, die zo'n groot aandeel in het tot stand komen van dit eerste rooms katholieke Instituut voor Doofstommen in Nederlands Oost-Indië had, niet bij deze plechtigheid kon zijn. Dat de

kinderen wisten wie hun grote weldoener was, kwam een jaar later bij zijn 78ste verjaardag naar voren in de vorm van een wens die in het gedenkboek van het Instituut bewaard is gebleven.

Op 10 juli 1941 overleed monseigneur Hermus.

Oorlog

Toen op 10 mei 1940 de oorlog uitbrak in ons land, werd het contact met Indië verbroken. Postverbinding was nog mogelijk via China tot december van dat jaar. In december 1941 verklaarde Japan de oorlog en viel Indië binnen, dat op 10 maart 1942 capituleerde. Er waren toen nog 26 kinderen intern. De scholen werden gesloten; de zusters hielden tot december 1942 een crèche voor kinderen van Europese evacués.

Het verzoek om het doofstommeninstituut te mogen heropenen werd toegestaan, onder voorwaarde dat het onderwijs zou worden gegeven in de Maleise taal.

Het aantal leerlingen steeg weer tot 33.

Om enig inkomen te hebben breiden de zusters jumpers en sokken voor de Jappen, ze bakten brood voor hen en gaven pianolesen aan de Indonesische onderwijzeressen.

Internering

Op 15 juli 1943 werden priesters en religieuzen geïnterneerd. Onze zusters kregen vrijstelling, maar op 6 maart 1945 werden Moeder Maria Alacoque, Zuster Bonaventura en Zuster Augustina geïnterneerd in Moentilan. Zuster Canisia werd vrijgesteld omdat ze een Duitse was en Zuster Geertruida moest naar huis terug, want de school in Wonosobo mocht niet gesloten worden.

De belofte was: Vrij van internering voor altijd.

Zuster Geertruida kreeg twee Duitse zusters van 'Het Kostbaar Bloed' als hulp.

Bijna direct na aankomst in het kamp werd Moeder Maria Alacoque ernstig ziek en op 24 maart 1945 overleed zij.

Later schrijft Zuster Geertruida over deze gebeurtenis:

Moeder Maria Alacoque werd direct na aankomst in het kamp ziek. Ze had malaria, dysenterie en ze overleed al op 24 Maart en werd 25 Maart begraven. De tijd was voor Moeder te kort geweest om de ellende van het kampleven mee te maken. Ze had goede doctoren en gediplomeerde verpleegsters. Ook kreeg ze de nodige medicijnen en injecties. Het mocht echter niet baten. Moeder had zeker te veel ondervonden om ook nog dit kampleven te kunnen doorstaan. Moeder was bij aankomst al niet goed in orde. Ze heeft gelaten haar leven aan O.L. Heer gegeven en dit offer zal het missiewerk hebben moeten zegenen.

Pas op 10 november 1945 werd het bericht van haar overlijden in het Moederhuis ontvangen.

Op 15 April 1945 werd ook Zuster Geertruida geïnterneerd ondanks de belofte van vrijstelling en in augustus daaropvolgend werden de geïnterneerden overgebracht naar Ambawara. Min of meer clandestien gaan de zusters de 6e september 1945 vanuit het kamp weer terug naar Wonosobo en hervatten het werk.

Het graf van Zuster Maria Alacoque te Ambawara.

10

De republikeinse tijd

Na een korte rustpauze, waarin zelfs een subsidie van f 1.000,- werd verleend en de zusters stukken goed voor kinderkleding kregen, begon in november een zeer onrustige tijd. Het Doofstommeninstituut werd opgeëist door de T.R.I. (Tentara Republik Indonesia / Het Indonesische leger). De zusters en kinderen vonden onderdak in het huis van de zusters van Onze Lieve Vrouw van het Heilig Hart naast de kerk in het dorp.

In januari 1946 bracht de Dienst van Sociale Zaken nog eens f 2.000,- als subsidie en... deelde tevens mee, dat het Instituut voortaan van het gouvernement was!!! De zusters moesten zorgen voor goed eten, voldoende personeel, enzovoorts. Zelfs mochten ze salarissen in rekening brengen. Dit laatste hebben ze echter nooit gedaan.

Intussen werd de onrust zó groot, dat de zusters zeven soldaten ter bewaking kregen! Zo bleven ze doorwerken in de republikeinse tijd en hadden zelfs veel belangstelling van regeringswege, maar niemand was bij

machte de zusters hun eigen instituut weer te laten betrekken!

Toen in juli 1947 de kinderen juist op vakantie gegaan waren begon de politionele actie, waardoor zij niet meer konden terugkeren en de zusters, afgesloten van ieder contact, gedwongen vakantie moesten nemen.

Totdat rond Pasen 1948 Soekarno in een hotel in Wonosobo verbleef. Daar hadden de zusters een paar maal een persoonlijk onderhoud met hem, wat als gevolg had dat ze het Instituut terugkregen met de belofte, dat het op kosten van de T.R.I. zou worden opgeknapt, wat ook is gebeurd!

Zo konden de zusters op 13 juni 1948 het instituut weer betrekken, maar er kwamen niet veel leerlingen, uit vrees voor nieuwe ongeregelheden. Inderdaad begon op 19 december de tweede politionele actie, waarbij het Instituut onder mitrailleurvuur kwam te staan. Wel stonden de zusters veel angst uit, maar alles liep goed af. Er kwam nog een bezetting van Hollandse soldaten, maar de school bleef open tot eind april 1949.

Naar Holland

Toen bleek, dat visitatie naar Wonosobo tot de onmogelijkheden behoorde, besloot het bestuur van de congregatie de zusters naar Holland te laten komen voor vakantie.

De pastoor zou voor het huis zorgen.

Op 9 juli 1949 verlaten de zusters Wonosobo, via Tjilatjap komen ze naar Batavia, waar ze passage krijgen op een Engelse boot. Op 7 november arriveerden ze in Rotterdam, waar heel het Bestuur aanwezig was om hen te verwelkomen.

Na een welverdiende vakantie vonden de zusters in verschillende van onze huizen hun bezigheden. <

Wordt vervolgd.

De geschiedenis van Indonesië

(Kongregasi Putri Maria dan Yosef)

Van 1950 tot 1988, het Gouden Jubileum

Deel 3 van 4

Door Zuster Veronie Franken

De tweede periode

In mei 1950 werd besloten het werk in Wonosobo te hervatten.

Zuster Leonardo werd Overste en van de oude garde keerden Zuster Geertruida (voor het onderwijs) en Zuster Canisia (voor de keuken) terug. Verder werden benoemd: Zuster Henricia voor het voorschoolonder-richt en Zuster Gaudeta voor handwerkles-sen, de huishouding, surveillance enzovoorts.

Op 12 september 1950 vertrokken ze met MS 'Willem Ruijs' en arriveerden op 3 oktober in Yakarta en reisden vandaar via Poerwokerto, waar monseigneur Schoenmakers (opvolger

van monseigneur Visser) resideerde, naar Wonosobo.

Het instituut, dat veel geleden had van de beschietingen, werd hersteld, gedeeltelijk met subsidie van sociale zaken, dat ook een maandelijks subsidie toezegde voor het onderhoud van de kinderen.

In november begon het onderwijs weer met 25 leerlingen. Het aantal nam steeds toe. In 1953 waren er al 72 leerlingen en in 1963 ruim 100. Uitbouw was nodig en gelukkig ook mogelijk gebleken voor school en internaat.

5

>

Zuster Leonardo Tooten (Overste),
Zuster Geertruida de Wit, Zuster
Canisia Meissner, Zuster Gaudeta
Hamers en Zuster Henricia van Vijfeijke.

Visitatie

Op 24 juli 1951 werd een visitatiereis ondernomen door Zuster Elise van der Westen (Algemene Overste), Zuster Clementissima van der Linden, monseigneur Hendrikx (Vicaris van het bisdom en directeur van de Congregatie) en monseigneur van Overbeek (directeur van het Instituut voor Doven in Sint Michielsgestel). Zuster Jeanne Korte reisde met hen mee om als leerkracht te gaan werken. (In 1953 werd zij gevolgd door Zuster Myriam Thérèse Bruins en Zuster Martinetta van Laarhoven).

Tijdens deze visitatie werd onder andere gesproken met de Algemene Overste van de Congregatie van de Broeders van Gent over de mogelijkheid van vestiging van de Broeders in Wonosobo. Zij wilden een ambachtsschool beginnen voor doofstomme jongens. De zusters konden zich dan vooral toeleggen op het onderwijs aan meisjes en kleine jongens en zo beter voldoen aan de vele aanvragen.

In november 1953 begonnen de Broeders met de plannen voor de nieuwbouw op een stuk grond van de zusters, liggende bij het station. Het duurde tot oktober 1955 voor de eerste Broeders kwamen en na de kerstvakantie, dus in januari 1956, gingen de grotere jongens uit het Instituut van de Zusters over naar de Broeders.

Nieuwe krachten

Intussen ontstond grote behoefte aan personeel. Pogingen om een andere congregatie op Java, die onder monseigneur Sugyopranoto stond, in te schakelen, mislukten. Ook het aantrekken van lekenkrachten verliep aanvankelijk moeilijk, totdat in 1955 vier leken werden ingewerkt door Zuster Geertruida. Na de nodige wisselingen waren er in januari 1963 vijf leken aan de school verbonden.

Er ontstonden ook andere moeilijkheden. De politieke betrekkingen tussen Nederland en Indonesië waren na de oorlog steeds moeilijker geworden; de toestand was zeer gespannen. Het gevolg was, dat Nederlanders – ook onze zusters – eindeloze lijsten en formulieren kregen in te vullen en dat hen allerlei beperkingen werden opgelegd. Werden de papieren niet op tijd ingeleverd, dan waren de boetes ontzaglijk hoog. Om dat te omzeilen werden veel missionarissen Indonesisch staatsburger. Maar onze zusters voelden daar niets voor.

In maart 1956 besluit het Bestuur in Den Bosch opnieuw op visitatie te gaan naar Wonosobo, speciaal om na te gaan, hoe het voortbestaan van de school voor doven te verzekeren viel. Aannemen van (meer) lekenleerkrachten? Religieuzen van een andere congregatie inschakelen? Een eigen noviciaat in Indonesië beginnen? Tijdens deze visitatie werd ook besloten nog een zuster naar Wonosobo te sturen. De keus viel op Zuster Wiborada¹ Kunst. Het heeft vanaf juni 1956 tot augustus 1957 geduurd eer haar een visum werd verleend en toen nog maar voor de duur van twee jaar. Daarna moest het elke maand worden vernieuwd tegen een flink bedrag aan roepia's! De zuster arriveerde na een voorspoedige reis op 4 oktober 1957 in Wonosobo en gaf er haar beste krachten aan het onderwijs, tot ze in september 1960 werd teruggeroepen als novicenmeesteres en Overste op Gertrudishof (bij onze dove zusters). Een moeilijk besluit om te nemen voor het Bestuur van de Congregatie. En misschien nog moeilijker voor de betrokken zuster en het convent in Wonosobo.

Moeilijk contact

Om noodzakelijke regelingen te kunnen treffen, kreeg Zuster Leonardo als Overste, in 1958 volledige volmacht op alle gebied, want

Het convent na de komst van Zuster Wiborada. v.l.n.r. Zuster Henricia, Zuster Geertruida, Zuster Myriam Thérèse, Zuster Leonardo (Overste), Zuster Jeanne, Zuster Canisia. Staand: Zuster Wiborada, Zuster Martinetta en Zuster Gaudeta.

het contact met het moederland werd steeds moeilijker. In oktober 1959 kregen de zusters de aanzegging, dat ze per 1 januari 1960 het geven van onderwijs moesten staken, omdat zij geen Indonesisch staatsburger waren. Wat nu? Het antwoord kwam vanuit Wonosobo zelf. Zuster Leonardo had voor alle zusters het Indonesische staatsburgerschap aangevraagd, maar...ze hebben het toen niet gekregen. Rechtstreeks postverkeer met Indonesië was vanaf januari 1962 onmogelijk, dat moest via andere landen. Gelukkig werd in 1963 de kwestie Irian Jaya (Nieuw-Guinea) opgelost² en kwam ook het postverkeer weer op gang.

1958

Toen in de afgelopen jaren het nationalisme zich toespitste, moesten de statuten van de Stichting 'Werk voor misdeelde kinderen in

Indonesië', worden gewijzigd. Dit gebeurde in 1958. De naam van de stichting werd toen veranderd in: Dena-Upakara. Dit is Oud Javaans en betekent: zorgen voor de uitgestorvenen in de maatschappij. De betekenis bleef dus hetzelfde. Deze naam is gekozen op advies van Pater P.J. Zoetmulder SJ, een professor in de (Oud) Javaanse taal. Er is toen ook besloten dat het Bestuur van de stichting voortaan benoemd zou worden door de Overste van de Zusters 'Dochters van Maria en Joseph' in Wonosobo. Zuster Leonardo benoemde in 1958 als Bestuursleden drie Javaanse Zusters van een andere congregatie in Wonosobo, want niemand van de Nederlandse zusters was Indonesisch staatsburger.

1960

Dit jaar kunnen we zien als een dieptepunt voor onze Missie in Indonesië. We zagen

Zuster Bernadette geeft Engelse les in de eerste klas van de Mulo in Wonosobo.

hierboven al dat in september Zuster Wiborada teruggeroepen werd naar Nederland, een besluit dat door de zusters niet begrepen werd. Ze kon echt niet gemist worden in Indonesië. Maar in Nederland was ook een groot tekort aan zusters.

Tegelijk werd door het Bestuur in Nederland geprobeerd dit werk aan een internationale Congregatie over te dragen. Met de zusters van Tegelen was al een eerste contact opgenomen. Hun Provinciale Overste, Zuster Wienanda, was al in Wonosobo geweest en genegen om het werk over te nemen.

‘Maar’, schrijft Zuster Leonardo ‘Bij haar is nr. 1 het huis en het werk nemen ze er wel bij’. We lezen in het dagboek/communitieitschrift ook: ‘Vandaag vertrekt Zuster Xavera, novicenmeesteres van de Zusters van Tegelen, naar Rome, voor een congres. Opvallend sterk drong Moeder Wienanda aan op het

Zuster Josephine zoals ze iedere maandag en donderdag naar haar werk gaat door de dessa Kepentjar en omgeving.

Dit is de hoogste klas van Dena-Upakara met Zuster Antonie als onderwijzeres.

meegeven van een brief door ons voor de Choorstraat. Ik deed het niet, de toestand hier is me te verward’.

Goddank! Als we nu – in 2012 – naar onze Congregatie in Indonesië kijken, dan kunnen we alleen maar dankbaar zijn dat er toen geen concrete afspraken met de Zusters van Tegelen zijn gemaakt. Hier heeft duidelijk de Geest gewerkt! En we zien weer een opgaande lijn...

Al bij de visitatie in 1956 was een eigen noviciaat ter sprake gekomen. Het heeft lang geduurd voor de eerste postulante intrad. Pas eind 1962 werd er een begin gemaakt met Riet Njo, een Chinees meisje en op 6 februari 1963 volgde Sukarni, een Javaanse. Beiden verlieten de Congregatie weer. Maar op 1 november 1963 trad Sri Redjeki in, die als Zuster Anna Maria als eerste Indonesische zuster op 19 augustus 1973 haar eeuwige professie deed. Zij overleed op 7 maart 2010.

Het begin was echter gemaakt! Langzaamaan traden er meer meisjes in. Een probleem was ook dat onze Congregatie in Indonesië maar één liefdewerk had: het onderwijs aan dove kinderen. Niet iedereen is geschikt voor dit werk, dus kozen die meisjes voor andere Congregaties.

In januari 1964 vertrekt Zuster Wiborada voor de tweede keer naar Wonosobo. Nu als Huisoverste. Ook Zuster Marcelline gaat met haar mee. Zij zal de zorg krijgen voor het internaat. En Zuster Leonardo is benoemd tot Regionaal Missieoverste en novicenmeesteres.

Tijdens de visitaties die in 1964, 1966 en 1968 volgen, wordt veel aandacht besteed aan uitbreiding van het missiewerk: in Wonosobo (stad) worden de zusters gevraagd om de leiding van de Mulo over te nemen.

In Bandjernegaran (dorp of kampong) en in andere kampongs gaan zij zich richten op de >

bevolking. Zo leren ze de vrouwen breien en leiden hen op tot coupeuse.

In 1968 werd Zuster Martinetta benoemd voor Semarang om een nieuwe afdeling te beginnen met drie jonge Indonesische zusters.

Zij gaf naailessen aan arme vrouwen en van 1970 tot 1992 werkte zij voor de armen van de straat en richtte zij drie bejaardenhuizen op. Dit gebeurde in samenwerking met de broeders van Maastricht.

In maart 1967 wordt Zuster Theodarda Verrijt benoemd als opvolgster van Zuster Canisia en in juli 1969 vertrekken Zuster Felicitas Wijnen en de novice Nel Dujardin als laatste Nederlandse zusters naar Wonosobo. In de jaren die volgen komen er steeds meer zusters terug in het Moederland en groeit de Congregatie PMY!

Bij het 50-jarig bestaan van Dena-Upakara in 1988 zijn er (nog) vier Nederlandse zusters en al zeventien Indonesische, waarvan er tien hun eeuwige professie hebben gedaan!

Wordt vervolgd. <

¹ Na haar terugkeer uit Indonesië in 1986 veranderde Zuster Wiborada haar kloosternaam en gebruikte vanaf die tijd haar doopnaam Gertrudis.

² In december 1949 erkende Nederland onder druk van de Internationale gemeenschap de Indonesische onafhankelijkheid, met uitzondering van Irian Jaya (Nieuw-Guinea), dat na een tussenbewind van de Verenigde Naties in 1963 aan Indonesië werd overgedragen.

Bij de allerarmsten in Semarang. Zuster Martinetta met een jonge zuster.

De gemeenschap van Semarang. Zuster Alfonsa, Zuster Martinetta en Zuster Anna Maria.

De geschiedenis van Indonesië

(Kongregasi Putri Maria dan Yosef)

Groeiend op weg naar zelfstandigheid

Deel 4 van 4 (en tevens slot)

Door Zuster Veronie Franken

Indonesianisering

Zuster Cecilia van der Poel had vanaf 1971 als bestuurslid de verantwoordelijkheid voor de contacten met de missie. Ook als Algemeen Overste (1983-1989) was zij nauw betrokken bij de ontwikkelingen in Indonesië. In een gesprek met Marjet Derks¹ vertelt zij hier onder meer over:

‘Met het oog op de toekomst hebben we onze Indonesische zusters zoveel mogelijk laten studeren. Dat gebeurde bij de Jezuïeten in Yogyakarta. Ze studeerden bijvoorbeeld theologie, psychologie, Engels, sociologie en catechese, al naar gelang hun capaciteiten en aanleg’.

‘Onze Indonesische regio had een eigen bestuur, het zogenaamde Team Pimpinan, dat aanvankelijk geheel uit Nederlandse zusters bestond. Ze kwamen iedere maand bij elkaar om de zaken van hun regio te bespreken. Als Algemeen Bestuur vonden wij dat daar ook Indonesische zusters bij moesten zijn. In 1976 veranderde de samenstelling dan ook en werden twee Indonesische zusters gekozen om samen met de Nederlandse zusters te overleggen en besluiten te nemen. Die twee waren nog niet voor eeuwig geprofest (wat eigenlijk een voorwaarde was om in het bestuur te mogen), maar we waren er toch wel zeker van dat ze zouden blijven.

Die verandering in bestuurlijke samenstelling was het begin van de indonesianisering. Iedereen begreep wel dat de Nederlandse zusters niet altijd

zouden blijven en dat de Indonesische zusters verder moesten kunnen leven in de traditie van hun eigen cultuur.

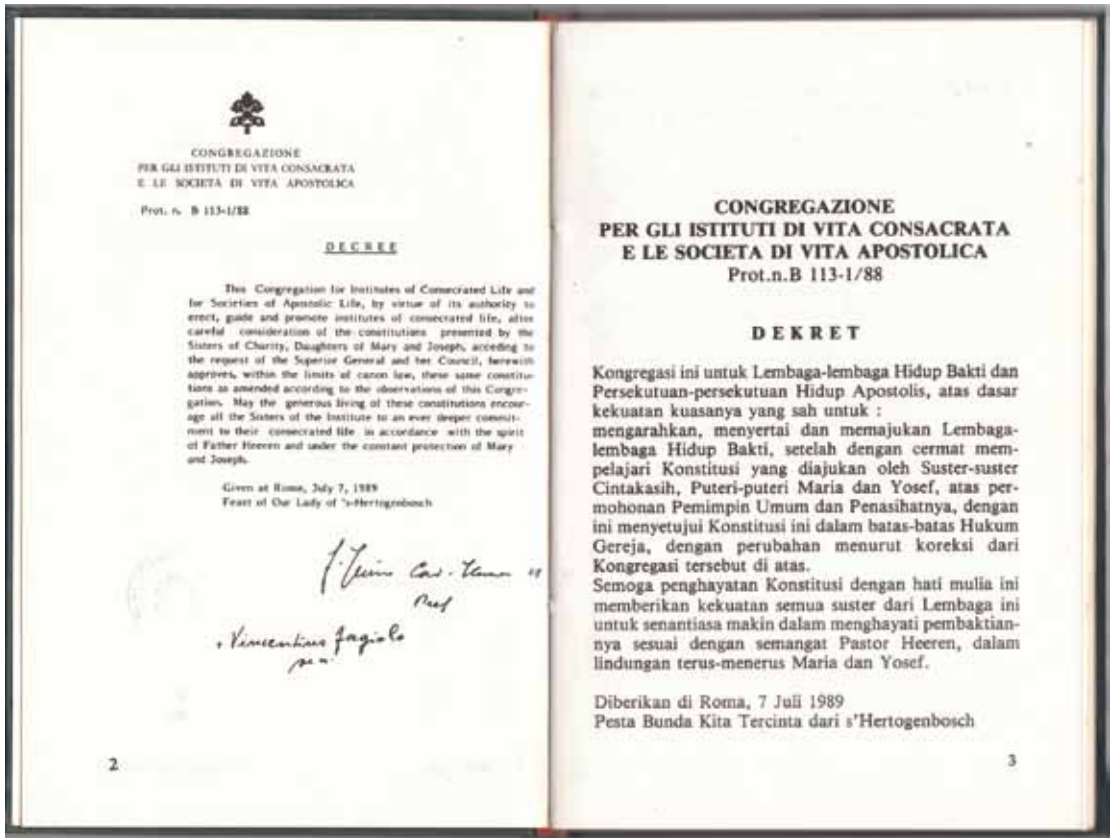
Gemakkelijk verliep dat allemaal niet. Toen de zusters in 1980 een Team Pimpinan kozen, dat alleen uit Indonesische zusters bestond, betekende dit dat de Nederlandse zusters moesten gaan gehoorzamen aan zusters die niet alleen een stuk jonger waren dan zijzelf, maar die ze bovendien zelf nog hadden opgeleid. Dat viel natuurlijk niet mee (...). Het was een moeizaam proces, ook omdat we toen nog niet zo gemakkelijk contact konden hebben. Faxen of e-mailen behoorde nog niet tot de mogelijkheden en per telefoon waren mensen soms moeilijk te verstaan’.

‘In 1989 werden onze nieuwe Constituties² door Rome goedgekeurd. De Indonesische zusters kregen er ook een vertaling van en waren er heel gelukkig mee’.

5

>

Regelmatig ging het Bestuur vanuit Nederland op visitatie³ in Indonesië.

In 1990 had het bezoek van Zuster Giovanni van Lochem en Zuster Toos Haans de volgende doelstellingen:

1. De toekomst van de Congregatie in Indonesië.
2. Eventuele nieuwbouw.
3. Een nieuwe bestuurskeuze.

Er werden duidelijke taakomschrijvingen en taakverdelingen gemaakt en in Gondang werd een nieuwe missiepost opgericht.

Loskoppeling?

Bij de visitatie in 1993 stond opnieuw de toekomst van onze Indonesische Regio centraal. Bij gebrek aan voldoende krachten, wilde men proberen de Congregatie los te koppelen van het Instituut voor Doven. Bij eerdere

visitaties was al naar voren gekomen dat de eindverantwoordelijkheid voor de 'eigen' school alsook voor het daaraan verbonden internaat, een veel te zware last was voor het kleine aantal zusters in Indonesië.

Ook de andere bestuurlijke en leidinggevend taken van de Congregatie konden slechts verdeeld worden over de negen Indonesische zusters die op dat moment voor eeuwig geprofest waren. Naast hun eigen baan waren zij teamlid en/of hadden zij de zorg voor de vorming en begeleiding van de jonge zusters.

En toch... in tegenstelling tot vorige visitaties, bleek dat de Indonesische zusters de loskoppeling helemaal niet meer wilden! Hun argumenten waren:

- Het gaat erg goed op de school en het internaat, wij hebben alle problemen overwonnen.
- Als wij het instituut aan een andere stichting overdoen, wordt het alleen maar slechter.
- De stichtingen die onder de Bisschop vallen gaan allemaal zéér slecht.
- De geprofeste zusters kunnen het niet goed accepteren, dat wij moeten loskoppelen.
- Onze Constituties zeggen dat er speciale aandacht moet zijn voor de dove kinderen.
- Wij willen aan het onderwijzend personeel inspiratie en de spiritualiteit van de Congregatie doorgeven.

Met het oog op de toekomst en het belang van beslissingsvrijheid, sloot het Bestuur in Nederland zich bij dit besluit aan. Eveneens schaarde het zich achter de wensen inzake de overige Indonesische projecten en afdelingen.

In het Regiobestuur werden gekozen: Zuster Alfonsa Triatmi (Regionaal Overste), Zuster Antonie Ardatin (teamlid) en Zuster Veronika Iendrawati (teamlid).

Provincie

En hoe verder? Men zag in gedachten een heleboel problemen opduiken zoals bijvoorbeeld het zelfstandig worden van de Indonesische Regio. Maar tegelijkertijd was het ook een gezamenlijke uitdaging: *'Liever zelfstandig dan een fusie met een andere Congregatie, dat nooit!'*

In 1995 was er weer een Kapittel⁴ in Nederland. De Indonesische zusters hadden zich goed voorbereid. Regionaal Overste Zuster Alfonsa maakte een historisch overzicht. Zij schreef daarin onder andere:

'Het succes van de opleiding lag in Moeder Leonardo Tooten, die in ons de liefde kweekte

voor de kleine, zwakke en arme mens, zoals onze Stichter, Pastoor Jacobus Antonius Heeren, die bezat. Wij, de eerste generatie Indonesische zusters, hadden het voorbeeld van onze zusters missionarissen, die onvermoeibaar streden voor het welzijn van ons volk en ons echt inspireerden, zodat wij het aandurfdën ons te verbinden met de Congregatie Dochters van Maria en Joseph, die zo hard aanvulling nodig had om de Indonesische Regio te versterken'.

In dit Kapittel werd een héél belangrijke stap gezet met het besluit dat de Regio Indonesië in 1997 een Provincie zou worden. De Indonesische Kapittelleden gaven de Congregatie de volgende boodschap:

BOODSCHAP

VAN DE INDONESISCHE KAPITTELLEDEN.

Een nieuwe fase is geopend voor onze congregatie.
Een opgroeiend kind is volwassen geworden.
Wij zullen elkaar bijstaan en ondersteunen
in de beproevingen van het leven
door ons bewust te zijn van onze verantwoordelijkheid
om elkaar pastoraal bij te staan.

Dat de jonge volwassen persoon
zich steeds verder zal ontwikkelen
om eigen wegen in te slaan.

Zo is het beeld van de Indonesische Regio,
waarvan besloten is dat het een Provincie zal worden
op weg naar zelfstandigheid.

Dank voor deze genade.

Dat de Heer ons altijd op onze weg zal vergezellen.

In 1997 werd Zuster Alfonsa de eerste Provinciaal Overste van Kongregasi Putri Maria dan Yosef. In 2003 werd het Provinciaal Bestuur uitgebreid tot vijf leden. Zuster Antonie werd gekozen tot Provinciaal Overste. Enkele maanden later werd Zuster Rosa de Lima Wigink in Nederland Algemeen Overste.

Het is nog niet zo ver gekomen dat de Indonesische Provincie een zelfstandige Congregatie is, met eigen constituties. Het aantal zusters is te klein om een Pauselijke Congregatie te worden. Er moeten andere wegen gezocht worden.

In 2007 is er in Nederland weer een Kapittel. Al jarenlang doen daar twee Indonesische zusters aan mee. Deze keer wordt Zuster Antonie in het Algemeen Bestuur gekozen! Het is het begin van een nog nauwere

Groei en bloei

Vanaf de jaren tachtig nam het aantal nieuwe afdelingen op Java toe, zowel in de steden (Jakarta, Yogyakarta en later Banyumas) als op het platteland. De zusters werken in het middelbaar onderwijs, de ziekenzorg, ouderenzorg en parochies. Zij ondersteunen arme boeren met voorlichting over betere en duurzame productiemethoden en met kredietbanken zodat ze tegen gunstige voorwaarden leningen kunnen afsluiten. De zusters zijn ook actief in de strijd tegen vrouwenhandel. Het specialistische onderwijs aan doven en doofblinden staat op een hoog peil.

Enkele hoogtepunten van de afgelopen jaren zijn:

- De opening van de nieuwbouw van de Helen Keller school met internaat voor doofblinde kinderen in Yogyakarta op 13 en 14 februari 2007. Op het feest mag Prisca Wijaya dansen. Op de foto voert zij met Zuster Agnes Santi Kadaryati PMY een gesprek in gebarentaal.

- In 2008 bestaat PMY 70 jaar. De zusters krijgen een groot cadeau uit Nederland: de aanleg van hun eigen Kerkhof op het terrein van het Moederhuis in Wonosobo. Het is heel mooi geworden, met niet alleen graven maar ook een Gebedsruimte, een Mariabeeld en een Kruisweg rondom. Het kerkhof is gereali-seerd door architect Mr. Ir. Ag. Djoko Istiaji uit Yogyakarta.

- Op 21 februari 2009 werd het kerkhof plech-tig ingezegend met een Eucharistieviering. Zuster Rosa, frater Harrie van Geene C.M.M. en mevrouw Plony van Beek waren hierbij aan- wezig. Tijdens deze viering werd ook Moeder Maria Alacoque in het midden van het kerk- hof herbegraven, net zoals Pastoor Heeren in Nuland. Zuster Antonie: *'Het kerkhof betekent heel veel voor ons. Wij voelen heel diep de vreugde dat Moeder Maria Alacoque nu terug is in Wonosobo; zij is nu weer in ons midden. Na 54 jaar 'gewoond' te hebben op een ander kerkhof, is zij nu terug op de plek waar zij haar leven onder ons begonnen is. Wij kunnen nu zelf voor haar zorgen!'*

- Juli 2012: Inzegening van de nieuwbouw van het Provinciaal in Wonosobo in aan- wezigheid van Zuster Rosa en Zuster Paula.

Het graf van Moeder Maria Alacoque in het midden van het kerkhof.

7 juli 2012: professie van Zuster Vincentia Anastasia Soendari. PMY bestaat uit 27 geprofeste zusters, 4 zusters met tijdelijke geloften, 2 novicen en 1 postulant.

10

samenwerking. Over zelfstandig verder gaan wordt niet meer gesproken. Er wordt vooral veel aandacht besteed aan het overdragen van de spiritualiteit van de Congregatie, het erfgoed van Pastoor Heeren.

Vanaf september 2010 is Zuster Theresianne Trisnawati Algemeen Econoom van de congregatie. Vanwege deze functie woont zij in het Moederhuis in Den Bosch. Ook Zuster Antonie is daar vaak. Zo'n drie maal per jaar komt zij in haar functie van Algemeen Bestuurslid voor een maand naar Nederland. Zij wordt dan telkens vergezeld door een zuster die voor eeuwig geprofest is en die de bakermat van de Congregatie mag leren kennen. Het schept een hechte band voor de toekomst: dan zijn wij in Nederland allemaal te oud, maar in Indonesië leven de Dochters van Maria en Joseph voort in de

Kongregasi Putri Maria dan Yosef

In grote lijnen is dit de geschiedenis van onze zusters PMY. Wij hopen dat zij in de Heeriaan verslag blijven doen over de wijze waarop ze de spiritualiteit van de Congregatie uitdragen. <

KONGREGASI PUTRI-PUTRI MARIA DAN YOSEF

¹ *Tempo doeloe, tempo sekarang: het proces van indonesianisering in Nederlandse orden en congregaties* (2004).

² Constituties zijn de pauselijk goedgekeurde leefregels van een kloosterinstituut.

³ Visitatie is de uitoefening van het toezicht op een klooster door of namens de kerkelijke overheid, werk-bezoek.

⁴ Het Kapittel is het hoogste adviesorgaan dat elke zes jaar bijeenkomt om de koers uit te zetten en een nieuw bestuur te kiezen.